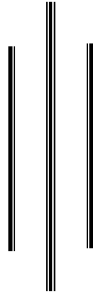

आहुतिको काव्यिक व्यक्तित्वका सापेक्षतामा
'तपस्वीका गीतहरू' को अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत
नेपाली शिक्षण समिति पाटन संयुक्त क्याम्पसको स्नातकोत्तर तह
(२०६३-२०६५ समूह) द्वितीय वर्षको दसौं पत्रको
प्रयोजनका लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

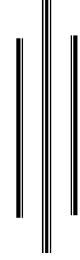

शोधार्थी
लीलानाथ गौतम
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय
पाटन संयुक्त क्याम्पस
पाटनढोका, ललितपुर
वर्ष २०६३-२०६५

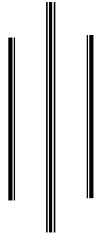
शोध निर्देशक
सहप्रा. डा. गोपीन्द्र पौडेल

आहुतिको काव्यिक व्यक्तित्वका सापेक्षतामा
'तपस्वीका गीतहरू' को अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत
नेपाली शिक्षण समिति पाटन संयुक्त क्याम्पसको स्नातकोत्तर तह
(२०६३-२०६५ समूह) द्वितीय वर्षको दसौं पत्रको
प्रयोजनका लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी
लीलानाथ गौतम
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय
पाटन संयुक्त क्याम्पस
पाटनढोका, ललितपुर
वर्ष २०६३-२०६५
रोल नं. ८८८१
रजि. नं. ६-२-१४-४०८-२००३

शोध निर्देशकको मन्तव्य

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत नेपाली शिक्षण समिति पाटन संयुक्त क्याम्पसको स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षका छात्र श्री लीलानाथ गौतमले आहुतिको काव्यिक व्यक्तित्वका सापेक्षतामा 'तपस्वीका गीतहरू' को अध्ययन, शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र मेरा निर्देशनमा परिश्रमपूर्वक तयार गर्नुभएको हो । म उहाँको यस शोधकार्यसँग सन्तुष्ट छु र यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिश गर्दछु ।

मिति २०६७/०८/१५

.....
(सहप्रा. डा. गोपीन्द्र पौडेल)

शोध निर्देशक

नेपाली शिक्षण समिति

पाटन संयुक्त क्याम्पस

पाटनढोका, ललितपुर

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय
नेपाली स्नातकोत्तर शिक्षण कार्यक्रम

पाटन संयुक्त क्याम्पस
पाटनढोका, ललितपुर

मिति: २०६७/०८/१५

स्वीकृतिपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत नेपाली शिक्षण समिति पाटन संयुक्त क्याम्पसको स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि यस क्याम्पसका छात्र श्री लीलानाथ गौतमले तयार पार्नुभएको आहुतिको काव्यिक व्यक्तित्वका सापेक्षतामा 'तपस्वीका गीतहरू' को अध्ययन शीर्षकको शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्कन गरी स्वीकृत गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन-समिति

.....
प्रा.डा. जगदीशचन्द्र भण्डारी
कार्यक्रम संयोजक
नेपाली स्नातकोत्तर शिक्षण कार्यक्रम

.....
सहप्रा. सुरेन्द्रवर सिंह थापा
विभागीय प्रमुख
नेपाली शिक्षण समिति

.....
सहप्रा.डा. गोपीन्द्र पौडेल
शोध निर्देशक
नेपाली शिक्षण समिति

.....
बाह्यपरीक्षक
सहप्रा. डा. ताराकान्त पाण्डेय

कृतज्ञताज्ञापन

शोधकार्य आफैमा चानचुने विषय होइन । गहन अध्ययन, अनुसन्धान र लगावले मात्र शोधकार्य गर्न सम्भव छ । प्रस्तुत शोधपत्र मैले स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि आदरणीय गुरू सहप्रा. डा. गोपीन्द्र पौडेलका कुशल निर्देशनमा तयार पारेको हुँ । आफ्नो व्यस्त समय र व्यावहारिक कठिनाइका बीच पनि आवश्यक निर्देशन र सुझाव दिई अमूल्य सहयोग गर्नु भएकोमा उहाँप्रति हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु । मलाई यस शीर्षकमा शोध गर्न सहज वातावरण तयार गरिदिनुहुने आदरणीय गुरू सहप्रा. डा. कृष्णप्रसाद दाहालप्रति हार्दिक आभारी छु । उहाँले मलाई शोधकार्य गर्नका लागि आवश्यक पर्ने जाँगर र हौसला दिएर पुऱ्याउनु भएको सहयोग बिर्सन नसकिने छ । त्यस्तै म यसै क्याम्पसका स्नातकोत्तर नेपाली कार्यक्रमका प्रमुख आदरणीय गुरू प्रा. डा. जगदीशचन्द्र भण्डारीप्रति पनि ऋणी छु ।

यस शोधपत्र तयार पार्ने क्रममा आवश्यक परेका सामग्री सङ्कलनमा सहयोग गर्नुहुने शोधनायक आहुतिप्रति म पूर्णतः आभारी छु । त्यसैगरी 'जनएकता', 'मूल्याङ्कन', 'वेदना' लगायतका पत्रिका जहाँबाट मैले आहुतिका कविता प्राप्त गर्न सकें ती पत्रिकाले लगाएको गुण म बिर्सन सकिदैन । प्रस्तुत शोधपत्र लेखनको क्रममा अनुकूल वातावरण सृजना गरी सहयोग गर्ने साथीहरू पवित्रा फुयाँल, माधव खतिवडा, नीलप्रसाद पोखरेल, भान्जा टेकप्रसाद कटेल एवम् भतिजहरू लीला र सागरप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्न चाहन्छु । यसरी नै आफ्नो अमूल्य श्रम र पसिना खर्चेर मेरो अध्ययनलाई यस अवस्थामा ल्याइपुऱ्याउने प्रातः स्मरणीय मेरा स्व. पिता श्री खडानन्द गौतम र माता देवमाया गौतमप्रति म आजीवन ऋणी छु । त्यस्तै यस शोधपत्रलाई यथासम्भव छिटो छरितो शुद्धतापूर्वक टङ्कण गरी सहयोग गर्ने साथी नरेन्द्र खतिवडाप्रति आभार प्रकट गर्दछु ।

अन्त्यमा म प्रस्तुत शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय पाटन संयुक्त क्याम्पस नेपाली विभागसमक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

मिति: २०६७/०८/१५

शोधार्थी

.....

लीलानाथ गौतम

क्याम्पस रोल नं. १०

रजि. नं. ६-२-१४-४०८-२००३

नेपाली स्नातकोत्तर शिक्षण कार्यक्रम

पाटन संयुक्त क्याम्पस

पाटनढोका, ललितपुर

विषयसूची

पहिलो अध्याय शोधपरिचय

१.१	विषयपरिचय	१
१.२	समस्याकथन	१
१.३	शोधको उद्देश्य	२
१.४	पूर्वकार्यको समीक्षा	२
१.५	अध्ययनको औचित्य, महत्त्व र उपयोगिता	५
१.६	क्षेत्र र सीमा	५
१.७	शोधविधि	५
१.७.१	सामग्री सङ्कलन विधि	६
१.७.२	विश्लेषणको सैद्धान्तिक आधार	६
१.९	शोधपत्रको रूपरेखा	६

दोस्रो अध्याय

कवि आहुतिको जीवनी र व्यक्तित्वको अध्ययन

२.१	आहुतिको जीवनवृत्त	८
२.१.१	जन्म र जन्मस्थान	८
२.१.२	बाल्यकाल	९
२.१.३	शिक्षादीक्षा	९
२.१.४	आर्थिक अवस्था	१०

२.१.५	विवाह र दाम्पत्य जीवन	११
२.१.६	जागिरे जीवन	११
२.१.७	जीवनदृष्टि	११
२.१.८	सांस्कृतिक-सामाजिक कार्यहरूमा संलग्नता	१२
२.१.९	राजनीतिक सम्बद्धता	१२
२.१.१०	लेखन र प्रकाशन आरम्भ	१३
२.१.११	सम्मान तथा पुरस्कार	१४
२.१.१२	प्रकाशित पुस्तकाकार कृतिको सूची	१४
२.१.१३	साहित्यिक चिन्तन	१६
२.२	आहुतिको व्यक्तित्ववृत्त	१७
२.२.१	साहित्यिक व्यक्तित्व	१७
२.२.१.१	उपन्यासकार व्यक्तित्व	१८
२.२.१.२	कवि व्यक्तित्व	१९
२.२.१.३	गीतकार व्यक्तित्व	२०
२.२.१.४	निबन्धकार व्यक्तित्व	२०
२.२.१.५	कथाकार व्यक्तित्व	२१
२.२.१.६	एकाङ्कीकार व्यक्तित्व	२१
२.२.१.७	पटकथा लेखक व्यक्तित्व	२२
२.२.१.८	अनुवादक व्यक्तित्व	२२
२.२.१.९	भूमिका लेखक तथा समीक्षक व्यक्तित्व	२३
२.२.२	निजी व्यक्तित्व र स्वभाव	२३
२.२.३	साहित्येतर व्यक्तित्व	२४
२.२.३.१	राजनीतिक व्यक्तित्व	२४
२.२.३.२	सामाजिक- सांस्कृतिक व्यक्तित्व	२५
२.२.३.३	साहित्येतर लेखक व्यक्तित्व	२६

२.२.३.४ अभिनेता व्यक्तित्व	२६
२.२.३.५ शिक्षक व्यक्तित्व	२७
२.२.३.६ सम्पादक तथा पत्रकार व्यक्तित्व	२७
२.२.४ आहुतिको जीवनी, व्यक्तित्व र साहित्य सृजनाका बिच सम्बन्ध	२८
२.३ निष्कर्ष	२९

तेस्रो अध्याय

कवि आहुतिको काव्यिक यात्राको अध्ययन

३.१ आहुतिको काव्ययात्रा	३०
३.२ चरण विभाजनका आधार र औचित्य	३१
३.२.१ प्रथम चरण	३२
३.२.२ द्वितीय चरण	३४
३.३ निष्कर्ष	३९

चौथो अध्याय

'तपस्वीका गीतहरू' सङ्ग्रहको अध्ययन

४.१ आहुतिको काव्यिक व्यक्तित्व	४०
४.२ 'तपस्वीका गीतहरू' भित्रका कविताको विश्लेषण	४१
४.२.१ ताराबाजी लै लै	४२
४.२.२ नौरङ्गी डाँफे र गरिबकी बुहारी 'क'	४४
४.२.३ गुँइठाको आगो	४७
४.२.४ मुक्ति गोरेटो	४८
४.२.५ रातो नालिस	५०

४.२.६	नौरङ्गी डाँफे र गरिबकी बुहारी 'ख'	५३
४.२.७	बुझिदेऊ मेरा आफन्तहरू	५५
४.२.८	हातपात भएको माटोमा टुसाएको बीऊ	५७
४.२.९	तपस्वीको गीत	५९
४.२.१०	बागमतीको किनारै किनार	६१
४.२.११	भङ्खारोमा अल्झिएका हत्केलाहरू 'क'	६३
४.२.१२	भङ्खारोमा अल्झिएका हत्केलाहरू 'ख'	६४
४.२.१३	अपराधी नम्बर १५०९	६६
४.३	आहुतिका प्रतिनिधि फुटकर कविताहरूको अध्ययन	६८
४.३.१	गहुँगोरो अफ्रिका	६९
४.३.२	लक्ष्मिनिया तिम्रो लोटा खै ?	७१
४.३.३	नेपाल अमेरिका एक्सप्रेस	७३
४.३.४	मरेको घोडामाथि बसेको बादशाहका विरुद्ध	७५
४.३.५	गणतन्त्रको क्षेत्रफल	७७
४.३.६	माल्दाइ मैले घाँस खान सकिनँ	७९
४.४	निष्कर्ष	८१

पाँचौँ अध्याय

कवि आहुतिका काव्यिक प्रवृत्ति र योगदान

५.१	परिचय	८३
५.२	प्रवृत्ति र योगदानको निरूपण	८४
५.२.१	जातीय उत्पीडनका विरुद्ध शङ्खघोष	८५
५.२.२	राजनीतिक भ्रष्टाचार र अवसरवादी प्रवृत्तिको विरोधी	८६

५.२.३	राजनीतिक प्रतिबद्धता र क्रान्तिप्रतिको समर्पण	८७
५.२.४	समाजवादी यथार्थवादी जीवनदृष्टि	८८
५.२.५	सामन्तवादी र साम्राज्यवादी शासन संरचनाको विरुद्ध हुड्कार	८९
५.२.६	नारी समस्याको उठान र स्वतन्त्रताका लागि आह्वान	९१
५.२.७	सामाजिक विकृति र विसङ्गतिको विरोध	९२
५.२.८	राष्ट्रिय-अन्तर्राष्ट्रिय मुक्तिकामी योद्धाप्रति श्रद्धाभाव	९३
५.२.९	गणतान्त्रिक चेत	९४
५.३	निष्कर्ष : योगदानको निरूपण	९५

छैटौँ अध्याय

उपसंहार तथा निष्कर्ष

६.१	उपसंहार	९६
६.२	निष्कर्ष	१००
	सन्दर्भग्रन्थसूची	१०३

संक्षिप्त शब्दसूची

आई.ए.	-	इन्टर मिडियट अफ आर्टस्
इ.सा.स.	-	इन्द्रेणी सांस्कृतिक समाज
एस.एल.सी.	-	स्कूल लिभिड सर्टिफिकेट
ए.ने.क.पा. (माओवादी)	-	एकीकृत नेपाल कम्युनिस्ट पार्टी (माओवादी)
के.स.	-	केन्द्रीय सदस्य
के.स.स.	-	केन्द्रीय सचिवालय सदस्य
क्र.सं.	-	क्रम सङ्ख्या
गा.वि.स.	-	गाँउ विकास समिति
नि.मा.वि.	-	निम्न माध्यमिक विद्यालय
ने.क.पा.	-	नेपाल कम्युनिस्ट पार्टी
पू.	-	पूर्णाङ्क
पृ.	-	पृष्ठ
प्र.का.	-	प्रकाशन काल
प्र.ले.स.	-	प्रगतिशील लेखक सङ्घ
प्र.सां.स.	-	प्रगतिशील सांस्कृतिक समाज
प्र.स्रो.	-	प्रकाशन स्रोत
प्रा.लि.	-	प्राइभेट लिमिटेड
मा.वि.	-	माध्यमिक विद्यालय
वि.स.	-	विक्रम सम्वत्